

Бурак Марія Васи́лівна,
старший науковий співробітник
наукової лабораторії з проблем протидії
злочинності ННІ №1 Національної
академії внутрішніх справ, кандидат
юридичних наук

ПОТЕНЦІАЛ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В ЗАПОБІГАННІ ДЕЗІНФОРМАЦІЇ

Анотація. Розглядаються окремі механізми залучення громадських організацій до заходів запобігання дезінформації в Україні.

Ключові слова: громадянське суспільство, дезінформація, запобігання.

Summary. I'm looking around for the mechanism of acquiring large organizations before entering into disinformation in Ukraine.

Keywords: civil society, misinformation, prevention.

Дезінформація (так само як і пропаганда, і фейкові новини) не є принципово новим явищем, з яким зіткнувся світ. Відтоді як виникли перші держави, вона супроводжувала і загалом мирні внутрішні політичні кампанії, і воєнно-політичне протиборство держав. Водночас новітні інформаційні технології, зміна парадигми сприйняття інформації, криза «класичних» медіа тощо змінили інформаційний (а з ним і когнітивний) ландшафт світу [1].

У мережі з'являється дедалі більше фейків або вкидів – неправдивих повідомлень, які підкріплюються підробленими фото, свідченнями псевдоочевидців і відео. Найзручнішим місцем їх поширення є соціальні мережі. Популярність соцмереж зробила можливим не тільки миттєве поширення будь-якої інформації чи дезінформації, а й прямий доступ до політичної, військової та іншої еліти країни супротивника й лідерів думок через їхні акаунти. Якщо додати до цього, що соцмережі дають можливість майже ідеально маскувати проведення операцій психологічного впливу, то стає беззаперечно очевидним: соцмережі є надзвичайно ефективним інструментом ведення інформаційної війни [2].

Так, суспільно-політичні й безпекові події, що впродовж останніх років відбуваються в Україні і світі, активізували інтеграцію вітчизняного інформаційного простору у світовий. Виклики, які постали внаслідок ведення Росією проти нашої держави війни, змусили шукати адекватних відповідей на них.

В Україні слово «фейк» звучить з екранів телевізорів, у засобах масової інформації. Термін «фейк» (англ. fake – підробка) має багато значень. Часто фейком називають недостовірну, неправдиву інформацію. Але таке визначення не відображає суті фейку. Адже фейк – це підробка, фальшивка, яка поширюється спеціально для того, щоб дезінформувати аудиторію.

Найбільше фейкових повідомлень продукується на сайтах сепаратистських видань, які фактично й були створені, аби поширювати дезінформацію. На інформаційних сайтах «ДНР»/«ЛНР» кожна 10 новина є фейковою. Про це свідчать результати моніторингу інтернет-видань окупованих районів Донецької й Луганської областей України, який провів ГО «Інститут масової інформації». Моніторингу підлягали вісім найпопулярніших інтернет-сайтів «ДНР» і «ЛНР». Дослідження проводилося експертами Інституту масової інформації протягом січня – лютого 2017 року. Загалом було оцінено 2097 новин, що вийшли в період з 18 по 25 січня 2017 року [3].

Зокрема, за даними досліджень Національного інституту стратегічних досліджень, основними борцями з фейками в Україні залишаються громадські організації, які можуть ефективно виявляти, перевіряти та аналізувати правдивість інформації, зокрема у медіа і висловах політиків.

Сьогодні існує значна кількість організацій, що ставлять собі за мету боротися з дезінформацією. Одним з таких проєктів є StopFake, який діє на базі громадської організації «Центр Медіареформи». Проєкт заснований у березні 2014 року, ініціаторами його створення були викладачі, студенти та випускники Могиллянської школи журналістики. Об'єктом дослідження проєкту стало таке явище, як «пропаганда Кремля». Крім дослідження самого явища, учасники проєкту намагаються аналізувати методи впливу не тільки на Україну, але й на інші країни, зокрема Європейського Союзу та пострадянського простору. На сьогодні, окрім досліджень, StopFake проводить тренінги для громадян з медіаграмотності та протистояння дезінформації. Основними продуктами команди проєкту є десятихвилинні інформаційні відео про фейки російською та англійською мовами та щомісячна газета «Твое право знать» [4, с. 162].

Крім того, актуальним на сьогодні медіапроєктом є ініціатива Інституту розвитку регіональної преси (ІРРП) «По той бік новин», запущена влітку 2018 року. Слоган проєкту – «Я не вірю на слово». Мета проєкту ІРРП – надавати громадянам інформацію про те, як засоби масової інформації маніпулюють фактами в новинах, чому соціальні проєкти використовують неправдиву інформацію. Також завданням проєкту є навчання громадян розпізнавати фейкові новини та іншу неправдиву інформацію. ІРРП здійснює цей проєкт разом із Європейським центром свободи преси та ЗМІ (ЕСРМФ) за підтримки Міністерства закордонних справ Німеччини в межах проєкту Re:start democratic discourse [5].

Найбільшу увагу громадськості приділено цільовій аудиторії з південних та східних областей України. Крім постійно діючих громадських ініціатив, до проблем дезінформації намагаються привернути увагу за допомогою обговорень, «круглих столів», дискусій. Зокрема, у січні 2019 року за участі організації Комітету

виборців України (КВУ) та Офісу Шотландської національної партії (ШНП) Вестмінстерської фундації за демократію відбувся «Шотландсько-український круглий стіл з питань виборів». Метою цього заходу було поєднати зусилля громадськості, засобів масової інформації та влади у боротьбі з дезінформацією під час виборчих кампаній 2019 року.

До переліку організацій громадянського суспільства, що борються з дезінформацією, варто також додати коаліцію громадських організацій, що складається з «Комісії журналістської етики», «Платформи прав людини», «Українського інституту медіа та комунікації» та StopFake. Протягом президентської та парламентської виборчих кампаній 2019 року коаліція проводила медіа моніторинг, метою якого стала, зокрема, оцінка потенційного впливу дезінформації.

Громадськість, незважаючи на свою поточну діяльність із протидії дезінформації під час виборчого процесу, має здійснювати заходи більш комплексного підходу до цієї проблеми. Зі свого боку, держава має шукати форми підтримки (зокрема, фінансової) організацій, що докладають зусиль для захисту виборчого права українських громадян.

Таким чином, в сучасних умовах громадські об'єднання, як невід'ємний елемент громадянського суспільства, є повноцінним учасником процесу забезпечення інформаційної безпеки України, метою яких є відстеження та аналіз неправдивої інформації.

Список використаних джерел

1. Вітушко Н. Перевірка інформації на достовірність у процесі підготовки джерельної бази бібліотечного аналітичного продукту в умовах інформаційного протистояння. *Наук. Пр. Нац. Б-ки України ім. В.І. Вернадського* / НАН України, Нац. Б-ка України ім. В. І. Вернадського, Асоц. Б-к України. Київ, 2014. Вип. 39. С. 328–339. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nprnbuimviv_2014_39_30.

2. Соціальні мережі як інструмент сучасної інформаційно-психологічної війни. URL: <http://www.armyua.com.ua/socialni-merezhi-yak-instrument-suchasno%D1%97-informacijno-psixologichno%D1%97-vijni>.

3. Експерти підрахували кількість фейкових новин на сайтах ОРДЛО. ТСН. 2016. 24.02. URL: <https://tsn.ua/ato/v-instituti-masovoyi-informaciyi-doslidili-skilki-feykovih-novin-na-saytah-ordlo-886438.html>.

4. Фейки як інструмент впливу на вибори. Аналітична доповідь. Національний інститут стратегічних досліджень. URL: <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2020-01/dopovid-dubov-1.pdf>

5. «По той бік новин» – стартує новий проект з медіаграмотності. URL: <https://www.prostir.ua/?news=po-toj-bik-novyn-startuje-novyj-projekt-z-mediagramotnosti>.